

...afkomstig uit een verder verleden dan iemand zich herinneren kan...

HEER BOMMEL

EN IK

MARTEN TOONDER

Achteraf gezien heb ik heer Bommel al heel lang gekend, hoewel ik niet wist wie hij was. In de nevels van een ver verleden herinner ik me een oude teddybeer, die zo versleten was dat het stro er uitstak. Ik was wel op hem gesteld, maar toen mijn jonger broertje op een keer een gloednieuwe clown cadeau kreeg, heb ik hem lelijk verloochend. Want ik maakte mijn broer duidelijk, dat die oude beer eigenlijk veel aantrekkelijker was dan zijn nieuwe clown, omdat hij beter kon bewegen aangezien zijn ledematen er lossier aan zaten; en dat het verstandig van hem zou zijn om te ruilen. Na enig gebabbel lukte het mij door mijn glatte praatjes en mijn overwicht een verwisseling tot stand te brengen, zodat ik de clown kreeg en hij de teddybeer. Dat was een heel goede ruil, dacht ik.

Maar mijn broer vatte genegenheid op voor die oude pop, en gaf hem daardoor een karakter. Het werd een vriendelijke, wat gezapige, bejaarde beer die in een omgekeerd voetenbankje woonde - een verhoginkje dus, waarvan de poten als pilaren omhoog staken.

MARTEN TOONDER
werd geboren in 1912 te Rotterdam. Publiceerde 40 delen in de serie *Literaire Reuzenpockets*, behandelende de lotgevallen van Olivier B. Bommel.

Adres: Eyrefield Lodge, Church Road, Greystones (Co. Wicklow), Ierland

Ik zag hem toen voor wat hij werkelijk was, en ik begreep dat ik door mijn trouweloosheid een slechte zaak gedaan had. Mijn clown had geen huis, terwijl die beer ver boven zijn stand in een kasteel met pilaren leefde. Zoiets vreet diep op zo'n prille leeftijd, en dat is waarschijnlijk de reden dat ik me die naamloze teddybeer nog herinner.

Trouwens, met het klimmen der jaren begin ik me af te vragen of het stomme dier daar in de diepten van mijn onderbewustzijn niet zijn eigen leven geleefd heeft en als volwassen heer naar boven is gekomen, toen het zijn tijd werd.

Of zou zo'n beer-element nog verder gaan?

Waar komt de teddybeer eigenlijk vandaan? Het is zeer twijfelachtig dat Theodore Roosevelt de uitvinder is, want lang voor die Amerikaan trad het dier al in vele vormingen en afbeeldingen naar voren. Dr. L. Pepplinkhuizen, psychiater aan de Erasmus-universiteit, is hem bij de bestudering van archetypen, zelfs al in de oertijd bij uitgestorven volkeren tegengekomen, die hem aanbaden wegens zijn bovennatuurlijke krachten. Heel merkwaardig. Als we aannemen dat Carl Gustav Jung gelijk heeft met zijn bewering dat er een collectief onbewuste bestaat, dan is zo'n Bommel afkomstig uit een verder verleden dan iemand zich herinneren kan.

Het zou me te ver voeren om deze mogelijkheid uitputtend te behandelen, en bovendien zou het de schijn wekken dat ik heer Bommel een wetenschappelijke status wil verschaffen. Daar moet hij het helemaal niet van

HEER BOMMEL EN IK

hebben, want de wetenschap komt uit het denken voort, en de ratio is nu juist een terrein dat hem vreemd is. Hij komt uit de wereld waar de dromen geboren worden; het duistere gebied waar de fantasieën uit de krochten van het innerlijk omhoog borrelen. Daar leven niet alleen de griezels en de monsters, maar ook de oerwezens waarvan we afstammen en die meestal een dierlijke vorm hebben.

Het menselijk embryo doorloopt alle stadia, van eencellige, via de vis, tot het zoogdier. En in zijn geest zitten de herinneringen aan al deze fasen. Wanneer een beest iets herkenbaars doet, zeggen we vertederd: „Net een mens”. Maar het zou juist zijn om de dierlijke erfenissen in de mens als zelfstandig levende eigenschappen te erkennen. Vele natuurliefhebbers en zelfs de antieke Egyptenaren hebben dit gedaan, door hun goden met dierenhoofden af te beelden. Dat soort goden is begrijpelijk, omdat ze in de mens zelf huizen, en ze zijn tot bovenmenselijke daden in staat in het onbegrensde gebied van het onbewuste. Dat is de Andere Wereld, die we allemaal met ons mee dragen, en die we vaak in elkander herkennen.

Toen ik pas begon, was ik me die wereld maar vaag bewust. Voor mij waren dieren figuren die goed in de markt lagen, zoals Mickey Mouse, Rupert Bear en Felix the Cat. En het verzinnen van stripverhalen was voor mij een zeer verstandelijke bezigheid, waarin alleen maar twee-dimensionale karakters pasten.

Vandaar Tom Poes: een verzonden figuurtje, dat bedacht was om in eenvoudige verhaaltjes de hoofdrol te spelen. Maar ik stiet meteen al op een moeilijkheid. Het dagblad *De Telegraaf*, waarin hij zijn loopbaan begon, maakte bezwaar tegen de „balloons” waarin ik tot dusverre mijn teksten verpakt had.

„Die werken leesbaarheid in de hand”, zei de hoofdredacteur. „Een strip moet een ondertekst hebben”.

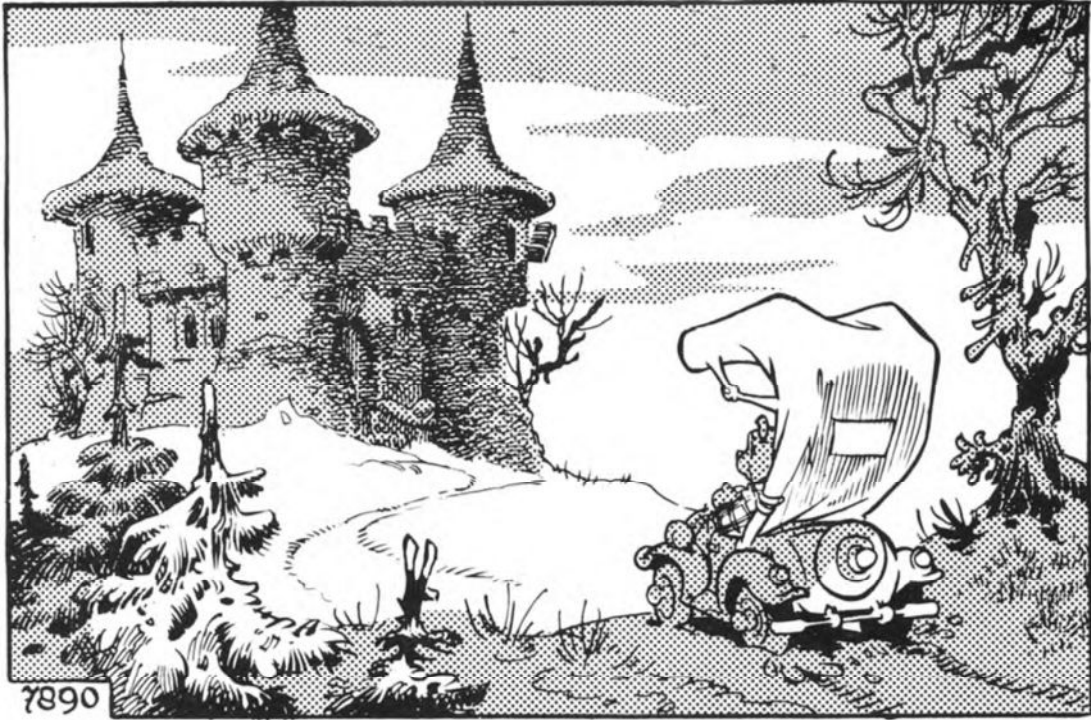
Daar zat ik enigszins mee, want teksten had ik nooit geschreven, zodat het begin moeilijk was. Het bleek me al gauw dat die Tom Poes alleen maar slim en vlug was, en te weinig karakter had om een *geschreven* verhaal alleen te dragen. Ik begreep dat hij hulp nodig had, en omdat ik zo gauw niets verzinnen kon, deed ik een greep in de Andere Wereld om er een figurant uit te halen.

Het was een beer; en Dr. Peplinkhuizen zou dat waarschijnlijk heel normaal gevonden hebben.

Ik begreep echter niet meteen, dat ik daar een oude herinnering te pakken had, en benaderde hem met mijn dom verstand. Zodoende bekleedde ik hem met een ruitjesjas en een tasje aan een riem, om hem op een Amerikaanse toerist te laten lijken. Het was toen oorlog, en ik meende dat iemand uit het vrije, verre westen wel aan zou slaan. Ik gaf hem dan ook een lawaaierig optreden mee, en een toffe manier om zich uit te drukken. Maar deze aanpak was een vergissing, die alleen maar te verklaren is omdat het de eerste keer was, dat ik iemand uit de andere wereld in mijn werk liet optreden.

Al na korte tijd begon deze figurant zich spontaan te ontplooiën. Het bleek dat hij niet Ollie heette, zoals hij zich aanvankelijk (onder mijn invloed) had laten noemen. Zijn naam was Olivier B. Bommel, en hij stelde er prijs op om als „heer” te worden aangesproken. Hij beschikte over ruime middelen, waarmee hij een voorvaderlijk kasteel kocht en een grote staat ging voeren. Dat waren allemaal dingen die ik niet verzonnen had, maar die er vanzelf in kwamen terwijl ik bezig was met het verhaal.

In het begin was ik bang dat dit een gevaarlijke manier van werken was, omdat het verstand niet langer de volledige controle had. Ik heb dan ook getracht hem in mijn macht te houden, en de oudste verhalen dragen daar de sporen van. Van de schreeuwerige avonturier werd heer Bommel een rijke luiaard zonder

Hij kocht een voorvaderlijk kasteel...

manieren, en vervolgens een opschepper zonder achtergrond.

Maar in het voorvaderlijke kasteel kwam ik toch tot het inzicht dat een figuur als hij te groot was voor mijn denkraam, en dat ik hem zijn gang moest laten gaan. Dat deed ik dus, en de gevolgen bleven niet uit.

In de eerste plaats was dit te merken aan het taalgebruik. Naarmate ik de gedachten-gang van heer Bommel opletterend volgde, daalde ik dieper af in de metaforen die hij placht te gebruiken. Voor de oppervlakkige lezer lijken deze soms wat verward, omdat hun logica uit een andere wereld stamt. Ikzelf heb daar veel last mee gehad; want wanneer ik soms de draad van zijn gedachten uit het oog verloor, probeerde ik wel eens om zelf zo'n uitspraak te verzinnen. Redelijk werk, dat natuurlijk nergens naar leek.

Ik zie in, dat ik veel aan heer Bommel te danken heb; maar tenslotte zit het terrein waaruit hij afkomstig is in mezelf, en het is mijn eigen fout wanneer ik dat gebied niet voldoende onderzocht heb. Aan de andere kant denk ik, dat ik zonder hem, altijd in de heer-

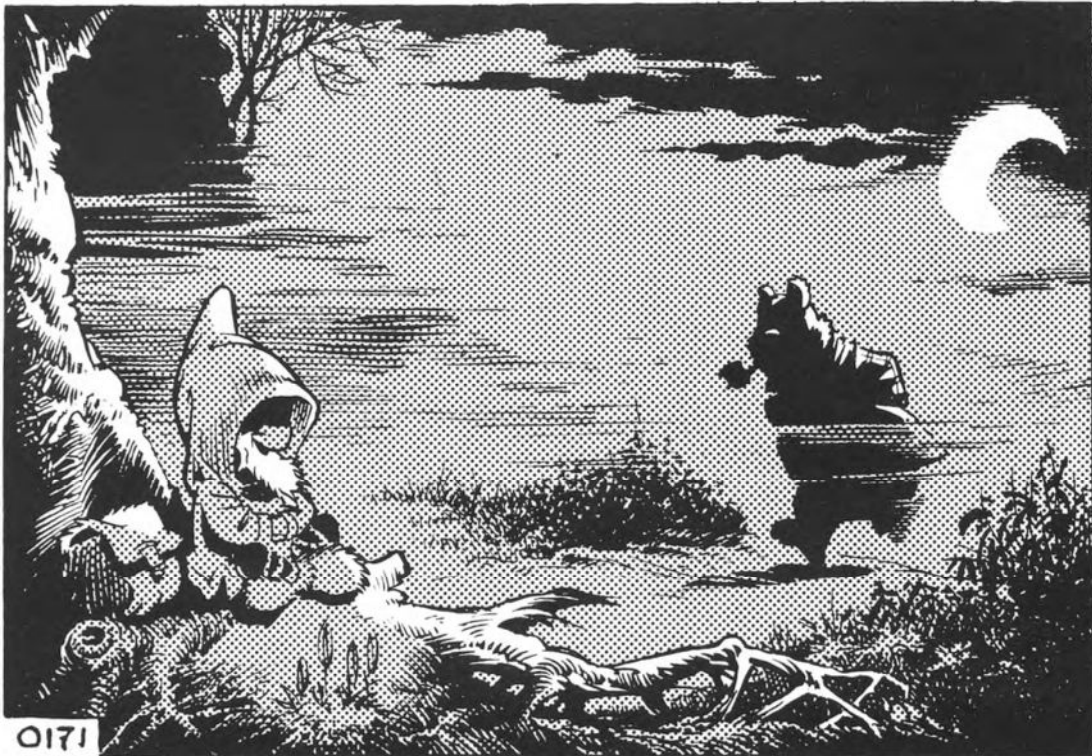
schappij van het verstand geloofd zou hebben. Dat doen de meeste mensen tenslotte, en ik ken er vele die bang zijn voor het duistere en vormloze dat in hen schuilt. Terecht, want het is een gevaarlijke wereld, waar ook de chaos en de wanen huizen. En toch kan men er niet zonder.

Wanneer men communicatie wil hebben met anderen, heeft een gesprek, dat alleen op verstand berust, weinig zin, omdat het dan op de beperkte betekenis van woorden gebaseerd is. Juist de ondefinieerbare toevoeging maakt begrip mogelijk.

Die toevoeging is zelfs een noodzaak wanneer men een verhaal gaat vertellen, dat geen einde heeft. Een gewoon, eenmalig verhaal kan men nog redelijk verzinnen, maar een verhalenreeks die veertig jaar duurt, heeft meer nodig. Zonder Olivier B. Bommel zou dat onmogelijk geweest zijn - dat moet ik eerlijk bekennen. En achteraf op zijn avonturen terugkijkende, kan ik duidelijk zien, waar hij geen zin had of niet thuis was.

Bij de 177 verhalen die ik gemaakt heb, zijn er, die door moeizaam plotwerk tot stand

HEER BOMMEL EN IK

Kwetal, de breinbaas, was van mening dat Bommel een groot denkraam had.

zijn gekomen. Die zijn door het verstand gemaakt, en ze dragen daar de sporen van. Ze hebben een begin, een midden en een einde, maar ze missen de leerzame inlichtingen die de betere verhalen hebben, en die me te denken gaven.

Er is me wel eens gevraagd of mijn verhalen een boodschap hebben, en ik heb dat altijd ontkend. Ze vertolken wel een mening, maar als het een goed verhaal is, vertegenwoordigt die mening lang niet altijd een gangbare moraal. Het is dan een moraal uit een andere wereld, die lang niet altijd prettig of hoogstaand is. De eenvoudige doch voedzame maaltijd aan het slot, verdoezelt die conclusie dan wel, maar wanneer de geschiedenis ont-

leed wordt, komen er toch verrassingen te voorschijn.

Vaak zijn dat ook verrassingen voor mezelf, en dat was dan ook de reden dat de eerste analyses die ik onder ogen kreeg, me deden opkijken. Tot dan had ik altijd gedacht dat ik heer Bommel verzonnen had, en dat hij, net als Tom Poes, een soort imago was. Het duurde enige tijd voordat ik over de verbazing heen raakte, maar daarna begon ik in te zien waar ik eigenlijk mee bezig was. Dat was een grote hulp, want toen ik begreep waar heer Ollie vandaan kwam, zag ik in, dat daar ook meer te halen viel. En bovendien gaf die kennis een basis aan mijn kwaliteitsgevoel.

Latere beschouwingen schokten me dan

De eenvoudige doch voedzame maaltijd aan het slot.

ook niet meer; integendeel - soms gaven ze me het prettige gevoel, dat de ontmoeting met een geestverwant oproept. En dat heeft men nodig, wanneer men met een geheimzinnige figuur als heer Bommel bezig is, die zelf niet weet wat hij bedoelt.

Marjolein Mendels schreef bijvoorbeeld over hem (in *Toonders Kukel*): „Heer Bommel heeft geen begrip, en helemaal geen geduld voor nuchtere feiten en materiële zaken. Maar daarentegen heeft hij een diep inzicht in dromen, verlangens, wensen en stemmingen, waarbij hij dan ook nog morele waarden hanteert die van groot belang zijn voor menselijke relaties. Kortom: hij heeft een groot denkraam. Let wel, dit komt niet naar voren door bespiegelingen en fraaie psychologische bewoordingen, maar door Bommels acties en drijfveren”.

Die woorden hebben mijn hart verwarmd, want zelf had ik nooit de gelegenheid om zo over Bommel te schrijven. Vooral de opmerking dat hij een groot denkraam heeft, getuigt van een diep begrip, waarvoor ik zeer erkentelijk ben. Bijna altijd heb ik mensen getroffen die maar niet konden begrijpen waarom Kwetal, die toch een breinbaas is, van mening was dat Bommel een groot denkraam had. Ik kan dat niet uit gaan leggen; net zo min als het Kukel, dat zich ook niet een twee drie verklaart.

Het vertellen van verhalen is natuurlijk altijd een behoefte aan communicatie. Bij veel

verhalen ligt dat voor de hand, omdat ze autobiografisch zijn. De verteller wil dan iets over zichzelf mededelen, en dat is zo normaal, dat men eigenlijk niet meer over een verhaal kan spreken.

Een ècht verhaal komt niet uit het geheugen, en alleen maar gedeeltelijk uit het verstand. Het komt uit de onbekende, onbeheerste wereld, die iedereen met zich mee draagt, maar die hij niet kent. De toegang daarvan is niet altijd te vinden, en dat maakt het vertellen van verhalen tot een moeilijk vak.

Daarom is de vriendschap van heer Bommel me dan ook zeer dierbaar, ondanks het feit dat hij niet altijd thuis was, als ik hem nodig had. Maar zonder hem zou het ondenkbaar geweest zijn, dat het Einde van Eindeloos ooit bereikt werd.

Goed - ik heb Tom Poes verzonnen, en hij vertegenwoordigde dat gedeelte van het verstand, dat nodig was om de zaken tot klaarheid te brengen. Maar wat is de waarde van klaarheid, wanneer men het over Kwade Inblazingen heeft? Of over Uitvalsels, een Verdwijnpunt of een Trullenhoedster? Dergelijke verschijnselen zijn uiterst vreemd, al bestaan ze echt.

En hoewel heer Bommel op een mooie maaltijd trakteert als hij denkt dat ze zijn opgelost, komen ze nooit werkelijk tot klaarheid. Zo is het leven nu eenmaal. ■